

„Boleslavínovci“. Príbeh autocenzurovanej básnickej zbierky „*City vděčnosti mladých synů Slovenska*“ (1837)¹

<https://doi.org/10.34739/clit.2025.19.01>

„The Boleslavinians“. The story of the self-censored poetry collection „Feelings of gratitude of young sons of Slovakia“ (1837)

Abstract: The article focuses on the collection *Feelings of Gratitude* in which the names of future members of the secret society *Vzájemnost* dominate and proposes for this group of authors an alternative designation „Boleslavinians“. It refers to the initiator and the leader in the background at the time of collection preparation Alexander Boleslavín Vrchovský. The article aims to supplement and accentuate the non-monolithic model of Slovak Romanticism by emphasizing one aspect: the need to more distinctly separate and foreground, within scholarly and educational narratives, the earlier formative phase of the “Boleslavinians” – characterized by republican, democratic, Mazzinian, and Polonophile orientations – and to link it more explicitly to the broader European democratizing “wave of national romanticism” of 1830.

Keywords: Slovak literary Romanticism, *City vděčnosti*, Boleslavín Vrchovský, secret society *Vzájemnost*

Slovutní mužové Slovanští!
[...] Nakloňte, o buditelé života slovanského ucho své
a slyšte výlevy citů, jež dílo Vaše v nádrách mladých Slovanů
roznítilo [...] O mužové Slovanští za Vás srdce naše bije.
Jménem mládeže slovenské na Lyceum přešporském
Boleslavín Vrchovský (1837)

Kolektívna básnická zbierka mladých slovenských romantikov s názvom *City vděčnosti mladých synů Slovenska* bola editorsky a autorsky pripravená na vytlačenie v roku 1837, tlačeného vydania sa však dočkala až v roku 1959, teda až o 122 rokov neskôr. Zbierka vznikla ako

¹ Štúdia je výsledkom riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja SK-PL-23-0033 (*Maskulinita v literatúre, kultúre a jazyku*) a projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied číslo 1/0099/24 (*Literárnovedná reflexia súčasného slovenského literárneho vzdelávania*).

kolektívny výsledok činnosti študentského samovzdelávacieho spolku s názvom *Společnost česko-slovanská v Prešporku* (teda v dnešnej Bratislave). *Společnost* pôsobiaca pri evanjelickom lýceu sa v dobe prípravy zbierky vyznačovala organizačnou štruktúrou republikánskeho spolku a bola priamo a silne inšpirovaná podobnými spolkami poľských filomatov a filaretov. *City vděčnosti* boli generačne ucelenou výpoveďou skupiny mladých mužov študujúcich na evanjelickom lýceu, ktorých priťahovala a fascinovala „*Vzájemnost Všeslovanská*“². Tento vplyvný koncept mal historicky viacero variantov, v dobe vzniku zbierky bol dominantne republikánsky a polonofilne tónovaný³.

Žánrovo možno zbierku charakterizovať ako súbor oslavných klasicizujúcich ód, ktorých adresátmi boli významní „buditeľé života slovanského“. Ódy rámčuje a spája úvodný predslov, začína charakteristicky naliehavým zvolaním „*Slovutní mužové Slovanští!*“. Tento predslov vytvoril „*Jménem mládeže slovenské na Lyceum prešporském Boleslavín Vrchovský*“ (neúnavný radca a iniciátor aktivít *Společnosti*, študent práva, prešporský patvarista, neskôr právnik). Práve „*Vrchovský zasial semeno polonofilstva v Prešporku*“⁴. Na *Citoch vděčnosti* „*mal účasť ako podnecovateľ, organizátor, poradca a kritik, lebo sám básnikom nebol*“⁵.

Z jeho iniciatívy si *Společnost* postupne vytyčovala nové úlohy a vyššie ciele presahujúce pôvodný užší školský rámec. Od „roku 1834 došlo prostredníctvom Alexandra Boleslavína Vrchovského k zapojeniu slovenskej mládeže do cieľov široko organizovaného hnutia slovanskej

² *City vděčnosti mladých synů Slovenska (Na vydanie pripravil, poznámky a štúdiu napísal Vladimír Matula)*, Bratislava 1959, s. 11.

³ Ducha doby, v ktorej vznikli *City vděčnosti*, zachytáva v spomienkach Ján Francisci takto: „*Metternichovi podarilo sa ustrojiť medzi panovníkmi Austrie, Pruska a Ruska takzvanú „Svätú alianciu“, ktorej účelom bolo po celej Európe udržať zásadu legitimacy, reakcie, absolutizmu a protirevolúcie. K tomu účelu uvedená bola i cenzúra tlače taká krutá, že ani vedecké spisy, politicky celkom nevinného obsahu, vydávané byť nemohli, o politických spisoch alebo rozjímavostiach, ba ani len narážkach ani nehovoriac. [...] Pri takomto stave nie div, že i pri krutej cenzúre rozširovali sa aspoň omrvinky a trosky z francúzskej revolúcie poroznášaných slobodomyseľných myšlienok a rodili sa i túžby hneď po tej, hneď po inej slobode. ... vo Francúzsku, kde bola uvedená konštitúcia, menovite v Paríži, roku 1830 stal sa silný revolučný pohyb, takzvaná Júlová revolúcia, za rozšírenie práva volebného [...] Iste v spojitosti s touto druhou francúzskou revolúciou stála i revolúcia Poliakov proti Rusku roku 1831, po ktorej povalené množstvo Poliakov vystaňovalo sa po Európe, menovite do Paríža, odkiaľ písomne, knižtičkami a cestovaním rozširovali propagandu revolúcie“ (J. Francisci, *Vlastný životopis – Črty z doby moysesovskej*, Bratislava 1956). Je známy Metternichov výrok: „Keď Francúzsko kýchne, Európa prechladne“; dôkazom, že poľským prostredníctvom „prechladlo“ aj Mladé Slovensko, sú i *City vděčnosti*.*

⁴ R. Brtáň, *Pokrokový bojovník Alexander Boleslavín Vrchovský*, w: Zborník ZM (5), 2009, s. 31.

⁵ *Ibidem*, s. 42.

mládeže v duchu ideí francúzskej revolúcie a poľského povstania“⁶. Zbierka preto nebola iba výsledkom školských gramatických, rečníckych a básnických cvičení v biblickej češtine, možno v nej už legitímne hľadať to, čo Ján Francisci vo svojich spomienkach označil ako „omrvinky a trosky z francúzskej revolúcie“ a iných s ňou súvisiacich „slobodomyselných myšlienok“. O takéto hľadanie „omrvínok a trosiek“ sa pokúsime v našej štúdií, oprieme sa pritom o koncept šírenia tzv. demokratizačných vln.⁷

Hlavný iniciátor prípravy a vydania zbierky Alexander Boleslavín Vrchovský bol o tri roky starší druh Ludovíta Štúra, „jeho kritik i radca, priateľ, rytiersky súper i učiteľ“.⁸ V uznávaných historických naráciách je väčšinou evidovaný len ako osoba v pozadí, i keď v mnohom „prevyšoval aj samého Štúra“, a hlavne „vyrástol na vidiaceho, ktorý pochopil – a to často aj na rozdiel od Štúra – že nijakej tyranii a mocenskej totalite, oberajúcej ktoréhokoľvek i jednotlivého človeka o najzákladnejšie práva, nemožno ustupovať do konformizmu a opatrnického súhlasu“⁹.

O čestnú úlohu vyhotoviť *Predmluvu* k zbierke bol Vrchovský požiadaný listom z 1. 10. 1937 (jeho „krycie“ meno Boleslavín, odkazujúce k slávnym postavám slovanského, pravdepodobne najmä poľského stredoveku, prijal počas štúdií vo Viedni, teda skôr ako sa podobná prax ujala medzi mladými romantikmi v Prešporke). List začínal charakteristickým oslovením: „*Horlivý Slované!*“, Vrchovskému ho zaslali kolektívne podpísaní „*nejoddanejší Ctiteľé a Prátele, Učenci řeči Česko-slovanské*“ (list je publikovaný ako príloha štúdie¹⁰). Pisatelia listu píše Boleslavínovi Vrchovskému toto: „*Vás za jednoho z Vyvolenců svých chce mít Slovensko naše*“, oznamujú mu zároveň, že: „*„Cítý“ mají vycházet. Poněvadž sme se pak tak jednohlasně co na vydělání předmluvy na ně usnėli, aby ste jí nam Vy schystal, schystejte ji brateřské to lásce učiňte*“. Nominovaniu Boleslavína do funkcie hovorcu Společnosti ako jej „vyvolenca“ predchádzalo pre Společnost vtedy obvyklé republikánske hlasovanie.

Vrchovského súhlasná odpoveď, skepticky už počítajúca s tým, že *Cítý* možno ani nebudú vytlačené, potvrdzuje jeho iniciátorskú a v tomto

⁶ J. Béder, *Tri vzbury členov mladoslovenského hnutia*, „Slovenská literatúra“ 1961, nr 3 (VIII), s. 251.

⁷ S.P. Huntington, *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno 2008; Gunitsky S. *Democratic Waves in Historical Perspective*, „Perspectives on Politics“ 2018, 6 (3), s. 634-651.

⁸ I. Kadlečík, *Tváre a oslovenia*, Osveta 1990, s. 17.

⁹ *Ibidem*, s. 19-20.

¹⁰ J. Béder, *Společnost česko-slovanská a Slovanský ústav v Bratislave v letech 1835-1840*, w: *Sborník štúdií a prác Vysoké školy pedagogické v Bratislave, Zväzok I., zošit 1.*, 1957, s. 71-72.

období zreteľne líderskú pozíciu. V odpovedi na list zo 17. novembra 1837 (je publikovaná ako príloha Béderovej štúdie¹¹), Vrchovský píše: „*Předmluvu k citům vděčnosti Vám zde připojenou zasílám... Jestli by ste je snad tiskem vydati neměli, tak zhotovte aspoň několik čistých krásně psaných a svázaných exemplářů, pro Vaši, českého Museum, ruské Akademie atd. Knihovny, aby sledy činnosti Vaši po velkém Slovansku se nalézali a potomstvu o Vás svědectví vydávali*“.

Hneď za touto radou Vrchovský (ktorý mal v čase prijatia listu už asi odôvodnené pochybnosti o tom, že zbierka bude vytlačená) pripojil i s duchom svojej *Předmluvy* úzko súvisiaci a koncepčne spojený návrh na ustanovenie a pravidelné slávenie viacerých úplne nových, systémovo prepojených národných slovanských a slovenských sviatkov. Sám svoj návrh nových sviatkov vyzdvihol a dal do pozornosti ako „*nemálo užitečný*“, novokonštituované sviatky odporúčal zasvätiť vybraným veľkým postavám z dávnej slovanskej minulosti, ale i novším pamätným udalostiam, „*aby našinci lepe věděli a cítili kdo a co Lauritas, Samo a Svatopluk byli, jak našich otců Němec Gero lstivě a ukrutně mordoval, jak v bitkách na Kosovém a psím poli válčeno, jak smutný konec bratrům českým nesvornost na bílé hory přinesla, jak v nejnovějších časech Slavo-Serbi a Slavo-Poláci za svobodu a národnost krev cedili, jak nedávno ještě v malém Komárně drazí naši bratři pro svou lásku k národu a řeči mateřinské od maďarských Tyranů mučení byli*¹². [...] *Když se svátek takový blížiti bude, Výbor aneb kdo jiný ať ustanoví těch, kteří děj vypravovati a básněmi proslavovati mají*” Koncept nových sviatkov okrášľovaných (estetizovaných) literárnym konaním obsahoval teda i výzvu k súvisiacej literárnej činnosti, v ktorej mali mladí autori Citov

¹¹ *Ibidem*, s. 72-74.

¹² O málo známych, dnes v podstate zabudnutých udalostiach v „Malom Komárne“ (a ich neskoršej ešte tragickejšej a podstatne známejšej repríze v Černovej) píše ľavicový intelektuál a politik Clementis, v čase 2. svetovej vojny ako londýnsky exulant, toto: „*V roku 1827, v obci Lajoš Komárno, sme už svedkovia udalostí, aké sa potom v r. 1907 odohrali – ešte v krvavejšej forme – v Černovej. V Lajoš-Komárne si zvolili kňaza, ktorý však úradmi nebol pustený do fary, lebo bol Slovák a mal kázať slovensky. Na jeho miesto bol v noci došikovaný kňaz maďarský, ktorého nikto neznal a nikto mu nerozumel. Cirkevníci ho nechceli uznať a poslali deputáciu do Pešti, aby sa domohla nápravy. Na spiatočnej ceste boli títo cirkevníci vo Vespríme, stoličnom meste, schytní, uvrhnutí do väzenia a verejne palicovaní, keď nechceli upustiť od toho, aby im kňaz kázal v materskom jazyku. Jeden z nich následkom bitia zomrel. Slovenskí obyvatelia obce sa potom postupne rozutekali. – A kaločský arcibiskup Patacsics (pôvodom Srb) dal vyňať 12 palíc – pred svojim kaštieľom – každému svojmu poddanému, ktorý sa opovážil hovoriť po slovensky“ (V. Clemetis, *Medzi nami a Maďarmi*, London, s. 21).*

(koordinovaní prostredníctvom voleného „Výboru“ Společnosti) pravidelne pokračovať.

Odvážny (a nerealizovaný) návrh uceleného systému nových slovanských a zároveň slovenských sviatkov príznačne dokresľuje atmosféru a okolnosti vzniku básnickej zbierky. V návrhu zaujme pre Vrchovského typická nápadná a intenzívna polonofília, „Břetislavští Slované“ mali okrem iných udalostí pravidelne oslavovať aj výročie poľského Novembrového povstania z r. 1830, ktorému mal byť zasvätený osobitný sviatok. Vrchovského návrh sviatkov odkazuje na zásadnú relevanciu mohutnej „demokratizačnej vlny“, ktorá sa prehnala Európou v rokoch 1830-31 a zanechala výrazné a trvalé stopy v myslení a cítení Vrchovského a jeho generácie. Výročia, ktoré si pripomínali banketmi a stretnutiami poľskí emigranti hotujúci sa do boja za obnovu stratenej vlasti, mali byť podobným spôsobom pravidelne oslavované a pripomínané i v kruhu slovenských „mladoňov“.

Sviatky vo všeobecnosti sú príležitosťou, počas ktorej kraľuje spomienka ako „*najvyššia vládkyňa kultúry*“¹³. Predstavujú „*nápravu ušedného dňa*“¹⁴, ktorá dodáva silu „*k novým začiatkom a novému usilovaniu*“¹⁵. Vrchovského návrh nových národných sviatkov ako súčasť prípravných prác úzko súvisiacich s vydaním zbierky vnímame ako snahu vytvoriť pevnú poeticky sformovanú spomienkovú platformu pripomínania a sprítomňovania dôležitých udalostí demokratizačnej vlny (aj prostredníctvom poézie), ktorá sa v rokoch 1830–1831 prehnala západnou a strednou Európou.

Podľa literarizovaných spomienok významného člena Společnosti J. M. Hurbana, formulovaných v životopisnej „hagiografii“ Ludovíta Štúra, povstala myšlienka vydať *City vděčnosti* k oslave „*najprednejších tohovekých hýbatel'ov života slovanského, mužov na všetkých stranách šíreho Slovanstva účinkujúcich. Pracovali najlepši básnici vyše dvoch rokov na zostavení diela toho. Ale nevyšlo. Nevieť sám, na čom zadrhlo sa predsavzatie toto. Bezpochyby politické a opatrnosti dôvody odradili prednejších mladoňov týchto od prevedenia predsavzatého úmyslu*“¹⁶. Za nevytlačení zbierky a jej síce pietnym, ale opatrníckym ukrytím

¹³ E.R. Curtius, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998, s. 425.

¹⁴ J. Assmann, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001, s. 54.

¹⁵ E.R. Curtius, *Evropská literatura... op. cit.*, s. 425.

¹⁶ J.M. Hurban, *Ludovít Štúr – Rozpomienky*, Bratislava 1959.

v archíve lýcea teda nebol vonkajší zásah, ale autocenzúra¹⁷ iniciovaná zvnútra skupiny mladoňov. Táto skupina opatrne distribuovala len niekoľko rukopisných exemplárov zbierky dôveryhodným osobám a inštitúciám. V spomienkach českej vlastenky a poetky Bohuslavy Rajskej je napr. zmienka o získaní rukou písaného odpisu zbierky: „*Mladý pan Hodža přinesl mi knihu „City vděčnosti“*“, v ktorej bolo vpísané venovanie: „*Velectěné slečně, vlastenkyni ušlechtilé, panně E. E. na důkaz šetrnosti a úcty věnují při příchodu jejím na Slovensko Břetislavští Slované na památku v Břetislavi nad Dunajem 1. 1841 dne 23. května*“¹⁸. Autori i darcovia stojaci za zbierkou sa vo venovaní predstavujú len kolektívne a konšpiratívne, sebaidentifikujú sa ako „Břetislavští Slované“. Túto ich šifru pokusne povýšime na termín, ktorým toto rôznorodé autorské zoskupenie budeme alternatívne označovať, považujeme ju totiž v skúmanom období za adekvátnejšiu, než sú etablované a nadužívané termíny „štúrovci“ a „škola Štúrova“. V skúmanom období totiž Štúr vystupuje len ako druhý v hierarchii generačných lídrov, ako „*důverník Vrchovského a najhorlivejší realizátor jeho návrhov premenit Společnost na účinnú školu národnej výchovy*“¹⁹.

Autocenzurované *City vděčnosti* boli ako rukopis uložené v knižnici lýcea, kde čakali na svojho editora skutočne dlho, v čase vydania (v roku 1959) už boli iba vychladnutou muzeáliou napísanou klasicistickou formou v už ťažšie zrozumiteľnej bibličtine, zbierka preto mohla v roku 1959 zaujať iba úzky okruh odborníkov. Hurban ako jeden z autorov ód si síce bol vedomý ideovej a historickej hodnoty *Citov vděčnosti*, pravdepodobne dobre poznal i kontexty a dôvody ich autocenzurovania, no nehodilo sa mu detailnejšie ich priblížiť v hagiograficky ladenom životopise jeho generačného druha Ľudovíta Štúra. Záležitosť ich prípadného neskoršieho publikovania a detailnejšieho preskúmania prenechal radšej budúcim historikom literatúry a národného hnutia: „*Kto ich kedysi vyhledá a zachová, stane sa velmi zaslúžilým o objasnenie onej doby tak skvelej a významnej pre potomnú budúcnost*“²⁰.

¹⁷ K fenoménu dobovej cenzúry a autocenzúry podrobne M. Wögerbauer, P. Píša, P. Šámal, P. Janáček a kol., *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014. Svazek I / 1749-1938*, Praha 2015; J. Hrabal (ed.), *Cenzura v literatuře a umění střední Evropy*, Olomouc 2014.

¹⁸ B. Rajska, *Z let probuzení*, Praha 2012, s. 44.

¹⁹ J. Béder, *Tri vzbury členov mladoslovenského hnutia*, „Slovenská literatúra“ 1961, nr 3 (VIII), s. 252.

²⁰ J.M. Hurban, *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*, Bratislava 1959.

Za nevytlačení zbirky teda nebol zásah vonkajších autorít, ale autocenzúra iniciovaná zvnútra Spoločnosti. Prednejší mladoň, ktorý stojí za „zadrhnutím predsavzatia tohto“, bol podľa zistení Jána Bédera jeden z autorov ód a v budúcnosti centrálna postava národného hnutia Ľudovít Štúr. Hlavnú príčinu, „prečo hotové City vděčnosti zostali uložené v knižnici, vidíme však v tom, že Štúr upustil vedome od realizovania svojej pôvodnej myšlienky“, mal „pochybnosti o prospešnosti podobnej zbierky [...] nevypovedaným dôvodom bola Štúrova opatrnosť. Ako námestník (profesora) chcel sa vyvarovať každej verejnej akcie“²¹, dištancoval sa, príznačne, napr. aj od svojich starších básní, v ktorých jasne dominujú radikálne a demokratické tóny²². Štúr po zákaze študentských spolkov ako námestník profesora „vystupuje opatrnejšie, dištancujúc sa od slobodomyselného ducha“ svojich predchádzajúcich básní ako „chatrných výletov mladistvej obrazotvornosti“²³. V tomto zmysle pôsobí aj na študentov lýcea²⁴.

Rok 1837 priniesol zákaz Spoločnosti ako študentského republikánskeho spolku, udialo sa to po študentskej rebélii na lýceu v Bratislave (Prešporku), po ktorej potlačení došlo k zákazu všetkých študentských samovzdelávacích spoločností v Uhorsku. Po zákaze Spoločnosti nasledovalo jasnejšie vyhradenie sa dvoch následníckych línii v novej formujúcej sa slovenskej romantickej generácii. Jedna sa podrobila danej situácii a „vzdávala sa smelších verejných akcií“ (Oustav Slovenský v Břetislavě),

²¹ J. Béder, *Spoločnosť... op. cit.*, s. 33; o *Citoch vděčnosti* podrobne na s. 19-32.

²² Odmietavý a útočný ráz, na ktorý upozornil Čepan a ktorý tu vykladáme ako následok demokratizačnej vlny z r. 1830, má medzi inými aj „chorál nádejí a vzdoru S. Tomášika – „slovanská Marseillaisa“ – Hej Slované (z roku 1834) a povestný protifeudálny manifest Ctíboha Zocha, báseň Samostatnosť čítaná na devínskej slávnosti v apríli 1836“ (O. Čepan, *Rázdelia romantizmu*, rukopis). Charakterizuje ich rovnaký mužne bojovný a radikálny tón, aký bol prítomný aj vo viacerých Štúrových básňach, od ktorých sa Štúr neskôr, už ako námestník profesora a hlavný (cirkevným vrchnostiam zodpovedný) činiteľ Oustavu, dištancoval.

²³ J. Béder, *Spoločnosť... op. cit.*, s. 33.

²⁴ Po potlačenej študentskej vzbure proti despotickému senátu podľa Hurbana Štúr cielene miernil radikalizmus študentského hnutia inšpirovaný aj poľským Novembrovým povstaním a jeho „márnymi snami“. Robil to nepriamo, „prísnu kritikou“, prostredníctvom vybraných naratívov o „nešťastnej“ poľskej histórii, ktorými cielene deestetizoval v očiach mladoňov poľský odboj a jeho „slobodniacke“ (liberálne) princípy: „Po onom otrášení, ktoré podstúpilo študentstvo slovenské, nastúpilo kajúčne obrátenie sa ku opravdovejšiemu ponímaniu života a úloh mladosti. Štúr, ako som už pripomenul, slovami nevytýkal žiadnemu toho sna márneho, toho blúznenia slobodniackeho, toho študentského lovenia slávy liberalizmu, o toľko ale prísnejšie stiahol uzdu vládnutia nad žiľvami: týmito, morálnymi výletmi do pestrej, širokej ríše dejín. Prísna kritika zasadla za stól spoločných úvah a besied. Farbami živými líčieval výjavy z poľskej histórie, kde tak elementárnymi údermi a porážkami sprevádzané bolo to poľské „nepozvalam““ (J.M. Hurban, *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*, Bratislava 1959).

druhá sa rozhodla „v nich pokračovať aj za cenu ilegálnej organizácie“²⁵ (tajný spolok Vzájemnost). Generáciu slovenských romantikov teda v roku plánovaného vydania zbierky rozčeslo rázdelie legality a ilegality.

Pod Štúrovým vedením v rámci Oustavu (ako následníckej inštitúcie zakázanej Společnosti česko-slovanské) už boli obmedzované a zanikajú aj pôvodné republikánske črty študentského spolku. Všetky tri inštitúcie, zaniknutú Společnost, nový Oustav i tajný spolok Vzájemnost organizačne z úzadia viac alebo menej spolufirmoval Boleslavín cez ich organizačné štatúty, na ktorých tvorbe sa ako právnik významne podieľal. S jeho pričinením a na báze ním preferovaných hodnôt vznikli najmä silne republikánsky tónované *Zákony Společnosti Československé roku 1835/6 zřízené*²⁶. Kompromisný „republikánsko-cézaristický“ charakter odkazujúci len tlmenejšie k predchádzajúcim organizačným formám má *Soustava Oustavu Slovenského v Břetislavě*²⁷ predložená Štúrom ako námestníkom profesora a ustálená v rokoch 1842-43. Bola kolektívne schválená až po hroziacej študentskej rebélii a hádkach, v ktorých sa proti sebe ostro postavili „ruskí absolutisti a knutári“ a „poľskí sebevoľníci a odporcovia všetkého poriadku“ (o ostrých hádkach dvoch táborov častujúcich sa uvedenými etnicky tónovanými a imagologicky významnými metaforickými nadávkami píše Kalinčiak²⁸). V kompromisnej *Soustavě Oustavu* sa už výraznejšie posilnili právomoci námestníka profesora na úkor právomocí kolektívneho voleného výboru.

Ku konšpiračným mazziniánskym formám republikánskeho radikalizmu odkazujú *Stanovy dopisovateľského spolku*²⁹; editorom použitý názov opierajúci sa o Hurbanove spomienky na tzv. „dopisovateľstvo“ je nepresný a zavádzajúci. Hurban (opatrnícky?) nechcel akcentovať radikálny rozmer spolku, ktorého bol v mladosti členom, v skutočnosti ide o stanovy tajného spolku slovenských radikálov s názvom Vzájemnost, jeho vedúcou osobnosťou bol Vrchovský.

V súvislosti s právnikom Boleslavínom Vrchovským vzniká problém, aké miesto mu vymedziť v rámci „veľkého žánru“ slovenských literárnych dejín, ako do nich vložiť nepoetického Neautora a Nebásnika,

²⁵ J. Béder, *Spoločnosť...*, op. cit., s. 66.

²⁶ Sú publikované v L. Bakoš, *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu (školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. storočia)*, Bratislava 1957, s. 211-216.

²⁷ *Ibidem*, s. 218-229.

²⁸ J. Kalinčiak, *O literatúre a o ľuďoch (Rozpomienky a úvahy)*, Bratislava 1949, s. 62.

²⁹ L. Bakoš, *Ľudovít Štúr...*, op. cit., s. 237-238.

ktorý však popri právnickej agende (spolu)vytvoril a inicioval zásadné organizačné a ideové rámce najprv viac klasicisticky, neskôr už romanticky ladených literárnych konaní v rámci Spoločnosti a jej následníckych inštitúcií (Oustavu i Vzájemnosti). Pri nevložení Boleslavína do príbehu slovenskej romantickej literatúry v nej niečo podstatné chýba, Ako Nebásnik sa Boleslavín vprace do úzko vymedzovaného „veľkého žánru“ azda len ako téma dvoch Štúrových básní, jednej oslavnej, druhej už mierne vyčítavej či rivalizujúcej, boleslavínovec bol pôvodne i Štúr, prejavil sa takto ako autor dvoch ódických básní, *Na Boleslavína (Boleslavínu Vrchovskému jménem přešporských Slovanů)* a *Boleslavínovi*³⁰.

V silne oneskorenom komentovanom akademickom vydaní *Citov*, tejto v čase vydania už poriadne „odležanej“ poetickej muzeálie, editor zaradil po *Predmluve* od A.B. Vrchovského 10 zachovaných ód, ich autormi boli E. Štúr (2X), P. Baraňay, P. Ollík (3X), J. M. Hurban (2X), B. Červenák, J. Bysterský (2X), A. H. Škutéty a J. Maróthy. Títo „prednejších mladoni“ venovali svoje ódy „velikým bádateľom a poétom“, významným postavám spájaným tak s konkrétnymi slovansky hovoriacimi národmi, ako aj (cez jednotiaci koncept slovenskej vzájomnosti) so Slovanstvom ako celkom. Do výberu adresátov ód boli zaradení: Pavol Jozef Šafárik (Slováci), Jan Svatopluk Presl (Česi), Piotr Ivanovič Koeppen (Rusi), Juraj Palkovič (Slováci), Todor Pavlovič (Srbi), Alexander Semionovič Šiškov (Rusi), Gašpar Fejérpataky-Belopotocký (Slováci), Ján Hollý (Slováci), Josef Jungmann (Česi), František Palacký (Česi), Joachim Lelewel (Poliaci), Adam Mickiewicz (Poliaci), Ján Kollár (Slováci), v zátvorkách uvádzame aj etnikum, z ktorého vybraní „velikí bádatelia a poéti“ pochádzali. Súčasťou edície z roku 1959 sú tiež časti dôležitého prípravného materiálu pre napísanie ód s názvom „*Tahy ze životopisů mužů jímž city vděčnosti obětovány býti mají*“.

Autorský kolektív zbierky *City vděčnosti* (v ktorom nápadne dominujú mená budúcich členov tajného spolku Vzájemnost) nebol názorovo homogénny ani v roku 1837, aj v neskoršom období sa opakovane prejavoval ako „klbko svárov“ charakterizované vnútornými „rázdeliami“ (ide o výstižné a dôležité metafory Oskára Čepana). Striedanie dominujúcich osobností i preferovaných smerov myslenia (v línii Vrchovský – Štúr) zodpovedalo postupnému osobnostnému zreniu a vplyvu, hodnotovým nastaveniam a striedaniu „prednejších mladoňov“ a tiež

³⁰ E. Štúr, *Dielo v piatich zväzkoch. Zväzok IV., Básne*, Bratislava 1954, s. 41-42; s. 151-152.

peripetiám v ich kariérových dráhach (Vrchovský sa od centra diania vzdialil, usadil sa v Pešti, kde sa postupne etabloval ako známy advokát, jeho vplyv na dianie na lýceu aj preto postupne zoslabol).

V súvislosti so zbierkou experimentálne zavedieme (okrem termínu „Břetislavští Slované“ opierajúceho sa o sebaidentifikačnú republikánsku šifru vedome nezdôrazňujúcu výnimočný zástoj dominantného jednotlivca) aj pomocný (kontextovo synonymický) termín „boleslavínovci“. Pôjde o párový pojem k etablovanejšiemu, no problematickému termínu „štúrovci“ (či „škola Štúra“), ktorý má na osobu Štúra viazané „césaristické“ tónovanie. Sémantiku navrhovaného termínu „boleslavínovci“ krátko vyložíme (ako náš experimentálny, riskantný a deficitný konceptuálny návrh, ktorý si nenárokuje bezvýhradné prijatie, „zaváňa“ totiž tiež určitým césarizmom, ktorý bol republikánsky založenému Boleslavínovi Vrchovskému podľa prameňov cudzejší ako Štúrovi). Termín má totiž obhájitelný vysvetľujúci potenciál, odkazuje, jasnejšie a zreteľnejšie, k iniciátorskej a v dobe prípravy zbierky líderskej osobnosti v pozadí. Môže pomôcť zviditeľniť podstatné názorové a hodnotové „rázdelia“ medzi dvoma fázami a frakciami hnutia ústiace do neskorších podstatných sporov v slovenskom národnom romantizme. Navrhnutý termín „boleslavínovci“ užšie spojí vznik zbierky *City vděčnosti* s osobou a s iniciatívami Vrchovského a s rokom 1830, a nie s rokom 1848 a s jeho hlavným aktérom Ludovítom Štúrom (takéto rozdelenie sa opiera o Gunitského analytické odlišovanie dvoch rozdielnych demokratizačných vln kulminujúcich v rokoch 1830 a 1848). Zbierka silnými kontextovými väzbami viac odkazuje k demokratizačnej „vlne národného romantizmu“ z roku 1830, s prípravou a priebehom demokratizačnej vlny 1848 známou ako Jar národov ju už nespája toľko priamych personálnych a ani hodnotových väzieb. Štúr pri tvorbe *Citov vděčnosti* síce najprv participoval ako básnik na tvorbe dvoch ód, ako vplyvný generačný stratég a novovymenovaný námestník profesora sa však neskôr pričínil o nezverejnenie zbierky a o jej opatrnícku archiváciu, teda o jej presun z funkčnej do úložnej literárnej pamäti svojej generácie. *City vděčnosti* sú zreteľne spojené s predštúrovskou fázou romantického veku, subsumovať celú romantickú éru pojmovovo pod Štúra nie je historicky korektné, môže byť skôr užitočné túto éru analyticky rozdeliť. Politicko-historicky éru určujú dve rozdielne ťažiskové demokratizačné vlny a zhľuky udalostí kulminujúce v rokoch 1830-31 a 1848-49, teda dve v mnohom odlišné obdobia.

Termín „boleslavínovci“ týkajúci sa predštúrovskej fázy vzťahnutý na prvé obdobie sa sotva širšie ujme, v tejto štúdií nám však azda pomôže akcentovať niektoré rozdiely, umožní azda korektnejšie určenie a „objasnenie onej doby tak skvelej a významnej pre potomnú budúcnosť“ ako o dobe utvárania *Cítov* písal Hurban.

Predštúrovskú fázu romantickej éry charakterizuje Čepan takto: „*Udusenie poľského povstania rokov 1830-31 ruským cárom zblížilo mladých slovenských intelektuálov s postulátmi aktívneho mesianizmu, ako ich z Paríža propagovalo revolučné krídlo poľskej emigrácie na čele s J. Lelewelom a A. Mickiewiczom. Symbiózu mesianizmu s radikalizmom liberálno-demokratických krúžkov v slovenskom prostredí podnecovali živé kontakty na línii: Praha – Brno – Viedeň – Bratislava – Pešť – Kraków – Lwow. Viaceré konšpiratívne schôdzky s poľskými emisármi boli živnou pôdou diskusií o programe federalistickej koncepcie slovenskej vzájomnosti, už v zásade odlišnej od hmlistých obrysov Kollárovej Všeslávie*“³¹. Navrhované konceptuálne rozštiepenie boleslavínovci/štúrovci odkazuje na dve v mnohom odlišné fázy romantického hnutia i na dva rozlíšiteľné druhy slavizmov. Tie sú symbolizované menami prototypových a najvýraznejších predstaviteľov (a tiež rokmi kulminácie dvoch po sebe idúcich demokratizačných vln): boleslavínovcov, definovaných silnou polonofiíou a mazziniánskym republikanizmom a štúrovcov, prikláňajúcich sa postupne viac k rusofilii a s ňou spojenému akceptovaniu či aspoň tolerovaniu césaristických foriem vlády, neskôr už i ruských imperiálnych nárokov a excesov.

Pri opise akcentovaných rozdielov využijeme klasifikačnú schému imagológie, ktorá systematizujúco skúma vzťahy medzi národmi na báze stereotypov vzájomného vnímania, konkrétne etnických či civilizačných filii, fóbii, mánií i snov o obnovovaní dávno stratených jednôt, šírených literárnym podaním. Kým pri mánií ako vzťahu k inému národu ide skôr o mechanickú akulturáciu, napodobňovanie, nekritické preberanie, pri filii ide o dialóg dvoch kultúr. Kým fóbia požaduje elimináciu – symbolickú smrť Druhého, filia kladie Druhého oproti a vedľa svojho Ja, nie superiórne, ani inferiórne (teda ani nadradene, ani podradene), Druhý filie je Blížny, o ktorom sa uvažuje v etických termínoch. Pageaux rozlišuje ešte

³¹ O Čepan, *Ideové rozpory slovenského romantizmu*. „Slavia“ 1979, (48), s. 353; podrobnejšie V. Žáček, *Z revolučných a politických poľsko-slovenských stykov v dobe predmarcovej*, Bratislava 1966; J. Butvin, *Tajný politický spolok Vzájomnosť (1837-1840)*, w: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, (14), 1963, s. 3-40.

štvrtú možnosť, tá je podľa neho typická tým, že v jej rámci dialóg zaniká na ceste unifikácie alebo obnovy dávno stratenej jednoty (sem Pageaux zaraďuje pangermanizmus, panlatinizmus, panslavizmus, ale aj kozmopolitizmus či svojho času módnny internacionalizmus)³². K takýmto „snom o obnovovaní dávno stratenej jednoty“ patria i (pan)slavizmy prejavujúce sa v *Citoch vděčnosti*.

Táto elegantne jednoduchá a pritom presná imagologická klasifikačná schéma nám môže poskytnúť vhodný systematizujúci rámec pre skúmanie rozdielnych predstáv obidvoch vetiev (či fáz) slovenského romantického hnutia o ich vlastnej slovenskej a slovanskej identite, o charaktere vysnívanej slovanskej jednoty, ale aj o zložitých vzťahoch, sympatiách a averziách medzi slovanskými národmi (pripomeňme rázdelie medzi „ruskými absolutistami a knutármi“ a „poľskými sebevoľníkmi a odporcami všetkého poriadku“). Etnické či civilizačné Iné môže fungovať v kolektívnom povedomí viacerými spôsobmi, môže byť konceptualizované ako rezonačná doska vlastného kolektívneho Ja, ako protiobraz, ako komplementárny doplnok, ale aj ako zavrhnutý objekt.

Priširoký pojem „panslavizmus“, označujúci nediferencovane všetky hnutia zoskupené okolo centrálnej myšlienky slovanskej vzájomnosti, český slavista Wollman odmieta ako zavádzajúci, pretože evokuje monolitnosť, jednoprúdovosť a dlhodobú vnútornú časuvzdornú rovnakosť tohto kultúrno-politického konceptu. Ako jeho akademicky vhodnejšiu alternatívu odporúča Wollman model či koncept voľného zväzku (reťaze) viacerých odlišiteľných a nerovnakých slavizmov. Slavizmy definuje ako rôzne formulácie slovanskej ideológie (ak by sme použili Čepanovu terminológiu, Wollman rovnako ako Čepan upozorňuje na existujúce a viditeľné „rázdelia“ v dobovom panslavistickom hnutí, vidí ho ako dynamické „klbko svárov“): „*Slavismy [...] navazují na sebe nejvýše jako články řetězu, ale rozhodně nejsou nějakým proudem, dokonce ne jednolitým, jak by se zdálo podle pojmenování „panslavismus“, které se jim kdysi dávalo a ještě nyní dává z nedostatečné znalosti. Také to, co je podkladem těchto slavismů, cit* (zvýraznil M.G.) *nebo už vědomí příbuznosti Slovanů a jakési sounáležitosti, projevuje se za různých historickopolitických podmínek různě a druhy i protikladně*“³³. V roku

³² D.H. Pageaux, *Uvod v imagologijo*, w: *Podoba tujega v slovenskej književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti: imagološko berilo*, (ed.) T. Smolej, Ljubljana 2012, s. 9-20.

³³ F. Wollman, *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968, s. 447.

1837 (teda v roku plánovaného knižného vydania Citov vděčnosti) sa v rámci Společnosti črtali obrysy či zárodky až dvoch (neskôr už ľahšie rozlíšiteľných) slavizmov nerovnakej povahy, čo sa premietlo aj v zbierke *City vděčnosti*. Vrchol vplyvu a aktivity vtedy dosahovali boleslavínovci, mocnejšie a výraznejšie ohnivko reťaze, ktorých myslenie a cítenie prototypovo stelesňoval v roku 1837 Boleslavín Vrchovský. Druhé a až neskôr vplyvnejšie ohnivko reťaze slovenských slavizmov malo len postupne vzniknúť okolo mladšieho a opatrnejšieho Ľudovíta Štúra.

Proces a dôvody prechodu od radikálnej republikánskej polonofílie k cézaristickejšiemu (neskôr až cárofilskému) monarchickoabsolutistickým predstavám autenticky zachytáva Hurban, blízky Štúrov spolupracovník: *„história oného pohnutia duchov slovanských, ktoré sa tiež poľským povstaním z r. 1830/1 menuje, bývala predmetom úvah v užších týchto kruhoch mládeže. Sympatie poľské trvali v mládeži v prvých rokoch a verejná tajnosť bola, že Samo Chalupka sám poberal sa Poliakom na pomoc. [...] Hlbšie štúdiá Štúrove všetkých motívov poľských viedli ho zo sympatií ku kritike, kde i našiel pravý stredobod domácej tejto slovanskej rozopre. Je to dráma rodinná, hovorieval, v ktorej v prvom dejstve vystupoval brat Poliak s krivdením brata ruského, v druhom vystúpil brat Rus a zmocnil sa brata poľského, ktorý kričal už v službe vyššej ducha: „Za naszą i waszą wolność“, ktoré ale heslo padlo do vody a dráme uzol sa zaviazal, v ktorom brat ruský je víťazom, ale Poliak v kútiku utiahnutý odpovedá na otázku: ako dlho trvala vaša vojna o nepodľahlosť? „Głośnia dziesięć miesięcy, tajemna dotąd trwa!“ To „dotąd“ zdá sa veštiť tragédiu slovanskú, ale Štúr hovoril o dráme. Rus i Poliak v duchu slovanskom musia sa zmieriť, a to sa stať musí voči vrahovi mena slovanského, ktorému ide o zotretie oboch z tváre zeme“³⁴. Tragickosť poľsko-ruského konfliktu, ťažko, ale predsa len vtesnateľná do heglovskej schémy, bola teda Štúrom (i jeho blízkyim spolupracovníkom a životopiscom Hurbanom) reinterpretovaná a žánrovo preklasifikovaná ako historicky ospravedlniteľné prechodné dejstvo drámy na ceste k nutnej veľkolepej (dávno stratenej) jednote Slovanstva. Štúrov násilne harmonizujúci, ťaživú realitu (predmetnosť) imperiálnej okupácie a útlaku ignorujúci koncept mal zreteľné imagologické dôsledky, nekompatibilné už s republikánskou a demokratickou polonofíliou, zapríčinil narastajúcu*

³⁴ J.M. Hurban, *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*, Bratislava 1959, s. 68-69.

teóriou indukovanú slepotu, ktorá sýtila neskôr bezalternatívne slovenské rusofilstvo miešajúce sa postupne s cárofilstvom.

Zmierenie a „rodinné“ zbratanie Poliakov a Rusov sa v naznačenom heglovskom rozsahu nekonalo, naratívne Štúrovo apriórne pravidlo, že Slovania (akýkoľvek, teda aj ak sú zmietaní imperiálnym fanatizmom a dopúšťajú sa útlaku a ukrutností) musia byť vždy len protagonistami historických príbehov, antagonistami môžu byť vždy len neslovanskí cudzinci, ústilo do tendencie zavierať si oči pred tyranskými činmi historických víťazov a aj ospravedlňovať pre nich typickú monarchicko-absolutistickú formu vlády a jej excesy, ktoré Lelewel i Mickievič tak radikálne odmietali ako v princípe neslovanské.

Čepan v slovenskom romantickom hnutí podnetne a novátorsky rozlíšil viacero smerov, prvý bol podľa neho romantický liberalizmus 30. rokov (ktorý mal sklon voliť si ilegálno-konšpiratívnu cestu, stelesňuje ho podľa Čepana Vrchovský a ním vedený tajný spolok Vzájemnosť), druhý neskorší smer bol romantický pragmatizmus 40. rokov (predmetno-kompromisná platforma, orientovaná na legálny politický boj vedená Ľudovítom Štúrom a Jozefom Miloslavom Hurbanom). Tretí smer, paralelne s obidvoma sa rozvíjajúci a s nimi interagujúci a miešajúci sa, bol romantický mesianizmus (preň bol typický najmä neviazaný radikalizmus vo sfére ducha a rezervovaný konzervativizmus až mesianistická fatálnosť vo sfére životnej predmetnosti, prejavoval sa neskôr napr. v nereálnych mesianistických nádejach osihotených entuziastov)³⁵.

Týmto trom smerovaniam možno priradiť aj jemne rozdielne emocionálne charakteristiky, vo všetkých troch smerovaniach išlo o excitovanie či, naopak, tlmenie silne politických emócií³⁶. Kollárov

³⁵ O. Čepan, *Ideové rozpory...*, op. cit., s. 352-359.

³⁶ „Politickým“ či politicky významným emóciám sa sústredene venuje Nussbaumová (M.C. Nussbaum, *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Harvard University Press 2013), kladie aj otázku, ako možno účinne podporovať prosociálne emócie, ako je láska, vlastenectvo a tolerancia, a zároveň obmedzovať antisociálne emócie, ako je závišť, hanba a nadmerný strach. Racionálny utilitarizmus osvietencov a klasicistov tu podľa nej vôbec nestačí – liberálna demokracia potrebuje plnokrvnejší „nadšený liberalizmus“ vystužený kultivovaním (až romanticky) silných politických emócií. Ak sa kultúrni a politickí agitátori akéhokoľvek razenia naozaj chcú dotknúť duší svojej cieľovej skupiny a rozdúchať ich emócie, potrebujú umenie a humanitné vedy: symboly, metafory, gestá, rétoriku, poéziu, hudbu, tanec, pamiatky, architektúru, festivaly, slávnosti, všetok kultúrny aparát, ktorý ako upozorňuje Nussbaumová, cirkev tak majstrovsky ovládala predtým, ako ho reformácia a osvietenstvo zničili ako zbytočné ozdoby. Slovenský romantizmus podobný kultúrny aparát znovu utvára, kultivuje, revitalizuje. Mohutné a pôsobivé estetizovanie národne významných obsahov, národných protagonistov, hrdinov (napr. cez prikrášľovanie zveličovaním) a zároveň deestetizovanie antagonistov (napr. cez abjektívnu metaforiku) sa stáva podstatnou a výraznou funkciou romantickej ľudovýchovy.

opatrný starší apolitický koncept slovanskej kultúrnej a jazykovej vzájomnosti sa postupne menil a generačne upravoval z žensky a poddajne konotovanej „tichej ovečky“, najmä pod vplyvom cezhraničnej emocionálnej nákazy (demokratizačnej vlny rokov 1830-31), na mužne nahnevaného a bojovne naladeného „barana“. Túto premenu sprevádzala nápadná „romantická emocionálna vychýlenosť“ do modalít a tónov ako excesívne, entuziastické, frenetické/melancholické, úzkostné, hrozivé³⁷. „Evanjelické A. V. Lyceum v Břetislavě“ fungovalo ako liaheň a úpravovňa (viacerých, aj starších) slavizmov a paralelne ako generátor silných „mužných“ politických emócií fixovaných v poézii.

Ak rozdelíme vo vzťahu k dejinám národného romantizmu súčasnú kolektívnu pamäť Slovákov na funkčnú a úložnú, stane sa nápadným, že z funkčnej pamäti nám takmer úplne vypadáva, na úkor naratívne dominujúcich „štúrovcov“, romantický („nadšený“, bojovný) liberalizmus, teda „boleslavínovci“ (medzi ktorých mladý Štúr ako výrazná postava spolu s Hurbanom určitý čas patrili).

Štúr sa z demokrata stal po revolúcii 1848-49 čiteľom ruského samoderžavias³⁸. Štruktúra Štúrovho osobného času je zložitá, nelineárna a protirečivá, má viacero fáz, počiatočné boleslavínovské obdobie nepúta prílišnú pozornosť, po ňom prichádza veľmi plodné a známejšie obdobie pragmatickoromantického kompromisného boja za národné a demokratické práva vrcholiace v rokoch 1848-49, po sklamaní zo žalostných výsledkov revolučného úsilia však nastupuje záverečné cárofilské obdobie pod silným vplyvom ruského kňaza Rajevského³⁹ (podobne silne a rozporne na Mickieviča vplýval Towianski).

Od boleslavínovsky tónovaných a lelewelovsky argumentovaných bojovných básní prešiel Štúr k pragmatickej a kompromisnej orientácii. Neskôr, v záverečnej, už cárofilskej fáze Štúrovo myslenie nebolo tak mocne strhávané (nadchýňané) citmi, išlo skôr o racionálny politický kalkul, o myslenie, „*jehož hlavním podkladem nebyla u Štúra nějaká slovanská „citovost“, ale naopak rozumářská vypočítavost, která sází na nejsilnější kartu v pravém opaku k tomu, co přece jen bylo ideálem Slovanského sjezdu: národní a sociální svoboda slovanských národů,*

³⁷ P. Zajac, L. Schmarcová (eds.), *Slovenský romantizmus*, Brno 2017, P. Zajac (ed.), *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*, Bratislava 2016.

³⁸ F. Wollman, *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968, s. 386.

³⁹ M. Daniš, V. Matula, *M.F. Rajevskij a Slováci v 19. storočí*, Bratislava 2014.

„které si už uvědomily při všem citu sounáležitosti svou diferenciací“⁴⁰. Štúrova cesta od biblickej češtiny k spisovnej slovenčine je plne a priamo spojitelná s demokratizačnou vlnou z roku 1830, no nelineárne pokračovanie tejto cesty, najmä v spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*⁴¹, teda cesta od slovenčiny smerom k utopickej ruštine (k pravoslávii a autokracii), predstavuje už radikálny odklon od republikánskych a demokratických hodnôt spojený s rétorickou deestetizáciou poľského protiruského odboja a Poľska a tiež demokratického republikanizmu ako formy vlády. Naratívna a rétorická estetizácia ruského impéria (a paralelná deestetizácia poľského odboja proti ruskému impériu) bola už ďalším, logickým krokom a vyústením tohto v princípe už nelelewelovského, ale skôr pogodinovského myslenia⁴².

Postupné skeptické prehodnocovanie možností republikánskeho a demokratického radikalizmu časťou generácie „Mladého Slovenska“ začína už okolo roku 1840 (je to rok hroziaceho odhalenia a následného zániku či rozpustenia tajného spolku Vzájemnosť). Spájalo sa s deestetizáciou revolučného Francúzska a Poľska, s mentálnym odpájaním sa od poľských a francúzskych inšpirácií. Spreádzalo ho, cez zmenený manažment politických emócií, i znižovanie emocionálneho prahu citlivosti na škaredé aspekty imperiálnej ruskej „krásy“. Štúr, ktorý neskôr v *Slovanstve* zašiel po tejto ceste najďalej, už napr. pracuje i s rétorickou estetizáciou ruskej imperiálnej sily a autokracie. Táto cesta smerujúca až k ústupčivému konformizmu a opatrníckemu súhlasu s dobovými absolutizmami je naznačená už v liste J. M. Hurbana, člena Vzájemnosti. V liste z 3. 10. 1840 svojim druhom píše: *„Pro Boha! Zahod'te, jestli ještě se motají a pletou mezi některými ty přepjatě fanatycké, třeštivé, excentričné pochopy svobody, liberalizmu a hloupostva polsko-francouzského! To jsou všeko handry a salva venia zasmrdělé a nahnílé výmětky lumpáctva, zhýralosti a [...] francouzského! Víme, co byly za motívy celé revoluce francouzské, a z větší části i polské! Tak se národy nereformují, ale darebně zhumplují; v těch způsobech jest vždy krv těch nejšlechtnějších z národu. My máme zapotřebí barvy jasno-nebeské, t.j. osvěty; a ne*

⁴⁰ F. Wollman, *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968, s. 396.

⁴¹ L. Štúr, *Slovanstvo a svet budúcnosti*, Bratislava 1993.

⁴² O týchto rozdieloch podrobne E. Mühle, *Inventing Slavic Unity or the Political Use of a Romantic Concept. The Case of Mikhail P. Pogodin and Joachim Lelewel*, „Historia Slavorum Occidentis“ 2018, 4 (19) s. 94-118.

červené t. j. katanství a šerhovství”⁴³. Hurban tu rétoricky siahol po silnej zavrhujúcej a deestetizujúcej abjektivej metaforike, jeho myslenie sa už v roku 1840 deradikalizuje, ide iným, pragmatickým a kompromisným smerom, stráca mazziniovskú bojovnosť.

Literárnovedná slovakistika postupne v sporoch ustalovala spoločný názov romantického generačného zoskupenia, ktoré sa samo v ranej fáze charakterizovalo republikánsky ako „*Břetislavští Slované*”. Staršie akademické termíny „štúrovci” či „škola Štúrova” (vedecky už neadekvátne, no vo verejnom priestore a v slovenských školách stále pevne etablované), boli odbornou komunitou kvalifikovane odmietnuté⁴⁴. Je však faktom, že sa novší, nuansovanejší akademický model nedarí preklopiť do verejnej a školskej prevádzky⁴⁵.

Zjednodušená predstava o názorovej a imagologickej monolitnosti slovenskej romantickej generácie (odkazujúca najmä na „tradičnú“, „prirodzenú“ dominujúcu bezalternatívnu slovenskú rusofiliu prerastajúcu občas do rusománie, cárófilie alebo až do prejavov spontánnej autorusifikácie) dominovala dlhobojšie ako vplyvný a rozšírený obraz v slovenskom verejnom či školskom priestore, a môže byť, v revitalizovanej podobe, aj cez školské prostredie stále aktualizujúco predstavovaná ako predobraz slovenskej súčasnosti. Takýto účelovo zjednodušený obraz národného romantizmu popri inom absolutizuje nezmeniteľnú rusofilnú orientáciu slovenských romantikov ako plne a jedine zodpovedajúcu slovenským tradíciám a identite. Núka sa i dnes na prípadné politické zneužitie domácim politickým aktérom i agresívnej zahraničnej moci vnímajúcej Slovensko (i Poľsko) ako „blízke zahraničie“.

So zjednodušeným verejným a školským obrazom slovenského romantizmu preto dnes súvisia dôležité nadodborové, nielen čisto akademické otázky: Ako nemonolitný („čepanovský“) koncept slovenského romantizmu dostať z povedomia úzkej odborovej komunity do slovenského verejného priestoru a do škôl, ako akademizovať vplyvnú laickú predstavu o tomto období? Ako zosilniť „slabé“ hlasy so zaujímavým obsahom, ktoré by inak nik mimo akademického priestoru nezačul? Otázka nie je nová, jej inšpiratívne dobové riešenia ponúka napr. i staršia

⁴³ Citované podľa J. Butvin, *Tajný politický spolok Vzájomnosť (1837-1840)*, w: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, (14), 1963, s. 37.

⁴⁴ P. Zajac, E. Schmarcová (eds.), *Slovenský romantizmus*, Brno 2017; P. Zajac (ed.), *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*, Bratislava 2016.

⁴⁵ J. Pácalová, *Reštaurovanie vinety. Konštituovanie a významy pojmu „škola Štúrova“ v poslednej tretine 19. storočia*, „Jazyk a literatúra“ 2014, 1. roč. 4 číslo, č. 4, s. 3-31.

Béderova učebnica dejín slovenskej literatúry pre slovenských učiteľov⁴⁶, v ktorej je práve hlas boleslavínovskej skupiny veľmi dobre počuteľný.

V zbierke *City vděčnosti* cielene upozorníme hlavne na poľskú stopu, „Břetislavští Slované“ venovali osobitné ódy dvom radikálnym poľským demokratom a demokratizátorom, Lelewelovi a Mickiewiczovi. Mickiewiczova poézia bola v okruhu mladoňov mimoriadne populárna⁴⁷. O nezabudnuteľnom stretnutí s Mickiewiczovou Ódou na mladosť vykladanou Ľudovítom Štúrom píše Hurban vo svojich spomienkach: „Kto sa bude môcť rozpomenúť na jedno také sympozión, na „Kozom vrchu“ odbývanom (ide o dnešný vrch Kamzík s ikonickou televíznou vežou nad Bratislavou a o pravidelné „sympóziá“ spojené s recitovaním a výkladom poézie organizované Ľudovítom Štúrom – pozn. M.G.), pri ktorom rozberal Štúr Mickiewiczovu ódu „Do mladości“, ten neomylné sprítomní si i zápal ten, ktorý povstal v mládeži za ideály čestnej mladosti slovenskej. Mne je v pamäti jedno a síce, že sme v najbližšej, na to nasledovavšej spoločnosti traja oddali – nevediac jeden o druhom – Štúrovi k posúdeniu básne, ktorých predmet bol: „Sobęc“. Čo Mickiewicz všetko namyslieť si mohol o sebcovi, keď básnil báseň svoju „Bez ducha srdce, kosti to človeka“ atď. (na mladosť), to Ľudovít v plamennej duši svojej zobral všetko v jeden cit oškľivosti proti sebecťvu. A na sebecťva ohavnosť vyrútila sa potom i všetka naša poetická sila. Štúr vedel vtlačiť do duše mladej obraz úcty a láskyhodnej ctnoty, ale tak podobne vedel i vyvolať z hlbín duše a mysle náruživosť nenávisti proti hriechu, národnému blahu sa v ceste kladúcemu. Po každom jeho sympóziu nové vrenie duchov nastalo v mládeži, hneď za tú, hneď za inú novú ideu“⁴⁸. Mocne emotívne pôsobiaca Mickiewiczova poézia, umne vykladaná Štúrom, teda vyvolávala u mladých mužov silné politické emócie, zápal, „vrenie duchov“, ale i intenzívne city oškľivosti, nenávisti a hnevu.

Básnik Adam Mickiewicz a historik Joachim Lelewel boli obľúbenými autormi a autoritami mladej slovenskej inteligencie, ktorá „v tridsiatych rokoch 19. storočia „prežívala celú epochu silného polonofilstva“⁴⁹. Kým v *Citoch* tiež ódou oslávený (rusofilne orientovaný)

⁴⁶ J. Béder, *Dejiny slovenskej literatúry I.*, Bratislava 1963.

⁴⁷ J. Gołąbek, *Adama Mickiewiczowa „Oda do mladości“ v slovenskej literatúre*, „Slovenské Pohľady“ 1933, nr 3 (49), s. 161-169; J. Gołąbek, *Adama Mickiewiczowa „Oda do mladości“ v slovenskej literatúre*, „Slovenské Pohľady“ 1933, nr 4 (49), s. 232-239.

⁴⁸ J.M. Hurban, *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*, Bratislava 1959, s. 89-90.

⁴⁹ *City vděčnosti mladých synů Slovenska (Na vydanie pripravil, poznámky a štúdiu napísal Vladimír Matula)*, Bratislava 1959, s. 88.

Ján Kollár vo svojej *Slávy dcere* umiestnil Mickiewicza odmietavo do slovanského pekla („*Z Paříže ten nevzájemník polský*“), Mickievičova poézia nadchýňala a oduševňovala bratislavských mladoňov, ktorí s porozumením čítali a poznali napr. i jeho radikálne proticárske *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (1832). Mladšia „*polonofilsky orientovaná generácia*“ sa usilovala „*preklenúť rozpor medzi svojím slovanstvom a polonofilstvom*“⁵⁰, čo jasne dokumentujú najmä dve ódy: *Na Lelewela* a *Na Mickieviče*, v ktorých je zrejmä silná estetizácia Poľska a jeho proticárskeho povstania.

„*Tahy ze životopisů mužů jímž city vděčnosti obětovány bíti mají*“ obsahujú stručný životopis historika Joachima Lelewela (1786–1861), v ktorom je Lelewel opísaný takto: „... *Jeden z hlavních původců posledního povstání polského... Mládež přehltila každé jeho slovo. „Litevský kouzelník, Jesuita svobody“ jak ho někteří krajané nazývali, metal své ohnivé myšlenky v bouře blesky sa osvěcující na obzor příštího času. Zapaloval všude ... Přirozený jeho přednášení oheň tolik mu získal posluchačů, že komnaty sotva postačily... – v letopisech vysoké školy Vilny neslýchaná udalost. ... Co přítel pravdy a ničeho se nelekající zastavatel práv človečenstva pozdvihнул často hlasu svého k obraně jejich*“⁵¹.

Tento poľský historik, jeden z vodcov poľského Novembrového povstania, bol teda v prostredí bratislavského lýcea známy, obdivovaný a napodobovaný ako skutočný virtuóz v kultivovaní politických citov prostredníctvom silných historických narácií, nepochybne tu patril k všeobecne cteným mužským vzorom. Oceňovala sa jeho excelentná práca s emóciami (mužského) publika, vplyvné a prijímané boli jeho myšlienky o dávnej slovanskej prademokracii, ktorá podľa neho medzi východnými Slovanmi (Rusmi) úplne vymizla až pod cudzím vplyvom despotizmu Škandinávcov a Tatárov. Lelewel radikálne popieral slovanský charakter cárskej ruskej despotie, ktorý, naopak, neskôr na svojich cestách medzi Slovákmí intenzívne propagovali učení poslovia ruského cára. Celá povaha Slovanstva ide však podľa Lelewela proti tomuto princípu. To, čo neskôr s čiastočným úspechom šírili učení poslovia cára, hlavne najprominentnejší ruský „učení posol“ Pogodin, teda patrilo v druhej polovici tridsiatych rokov medzi odmietané koncepty (ak máme zjednodušene

⁵⁰ *Ibidem*, s. 89.

⁵¹ *Ibidem*, s. 55.

zachytiť názorový vývoj Ľudovíta Štúra, môžeme ho zakresliť aj ako oblúk smerujúci od Lelewela k Pogodinovi.

Autor ódy *Na Lelewela* súcitne žiali nad porážkou poľského povstania a odchodom „poľského Herodota“ do emigrácie:

„...hle, hle, vlast se boří ti,
tvůj se pryč Herodot bere“⁵².

Podobné sympatizujúce a oslavné tóny obsahuje i óda Na Mickiewiče:

„Vlast se zpěvce padla do zármutu
jemnohlasá neumlkla loutna“⁵³.

Óda však obsahuje aj utopickú básnickú výzvu Mickiewiczovi, aby prekonal svoj protiruský hnev v mene budúceho slovanského zmierenia a jednoty:

„Kýž necháš hněv, kýž tě čistá jen
K všem Slovanům vede láska věrně!“⁵⁴.

City vděčnosti, ukryté dnes v úložnej (nie funkčnej) kolektívnej pamäti, od slovenskej súčasnosti oddeľuje až dvojitá recepcná clona, v čase vydania už archaicky pôsobiaca biblická čeština a nemenej archaicky až odradzujúco pôsobiaci žáner klasicizujúcej ódy. Tematizuje sa v nich vzťah zdanlivo bezproblémový, v skutočnosti však dosť napätý, medzi „prednejšími mladoňmi“ a „velikými bádateľmi a a poétmi“, medzi synmi a otcami⁵⁵.

Tu naskicovaný príbeh vzniku a (ne)fungovania autocenzurovanej básnickej zbierky chce ukázať, že ako kultúrne do istej miery stmelené, do istej miery fragmentarizované národné spoločenstvo si z 19. storočia pamätáme (a máme poeticky sformované) aj viac, ako iba to, čo v každodennej školskej, či inej systémovo uzavretej prevádzke dnes bežne evidujeme, používame, akcentujeme, metabolizujeme pri vytváraní indivi-

⁵² *Ibidem*, s. 55.

⁵³ *Ibidem*, s. 57.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 57.

⁵⁵ K tomuto zložitému vzťahu detailne I. Bilinska, *Synovia bez otcov (O hľadani slovenskej národnej identity v období romantizmu)*, „Slovenská literatúra“ 2009, nr 1 (56), s. 15-27. „Slovenská literatúra“ 1960, nr 1 (VII), s. 33-52; J. Béder, *Kollárova koncepcia slovenskej vzájomnosti a Mladé Slovensko*, „Historický časopis“ 1960, nr 2-3, (VIII), s. 243-247.

duálnych či skupinových identít. Niektoré zabúdané idey, vzťahy i nastavenia možno však do veľkej miery obnoviť cez aktualizujúci pohľad do spätného zrkadla literárnych dejín. Týka sa to i vzťahu Slovákov a Poliakov.

V dnešnom slovenskom verejnom i školskom diskurze sa v súvislosti s romantickou literatúrou stále bežne používajú ako úplne synonymné a zameniteľné pojmy „štúrovci“, „romantici“, „obrodenci“. Akademická, nuansovanejšia koncepcia slovenského romantizmu ako „pluralitného, vnútorne diferencovaného, nelineárneho národného, politického, kultúrneho a literárneho pohybu, ktorému zodpovedá v slovenskej literatúre lepšie pojem romantizmus než zaužívaný pojem štúrovci“⁵⁶ (ten je po upresnení vyhradený už len pre užšiu skupinu priamych Štúrových žiakov a epigónov), zostáva uzavretá v akademickom prostredí a obmedzená na užší okruh expertov.

Tento nuansovanejší, komplexnejší, vedecky poctivejší (a nie bezalternatívne rusofilne vyznievajúci) model slovenského romantizmu (ktorý sa nateraz nedarí plošnejšie preklopiť do slovenského školského prostredia a verejného diskurzu, aj keď v čase imperiálnej vojny Ruska proti Ukrajine a hybridnej ruskej vojny proti Západu sa to stáva mimoriadne naliehavé) chceme doplniť a akcentovať v jednom detaile: staršiu východiskovú fázu „boleslavínovsky“ (teda republikánsky, demokraticky, mazziniánsky a polonofilne) tónovaného romantizmu bude užitočné nápadnejšie oddeliť, vyčleniť, viac zdôrazniť i v školských naratívoch a užšie konceptuálne spojiť s európskou demokratizačnou vlnou roku 1830⁵⁷. Nie je to nový návrh, v sedemdesiatych rokoch práve týmto smerom výrazne posúval výskum i výučbu dejín slovenského literárneho romantizmu Ján Béder.

Literatúra / References

Assmann J., *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001.

Bakoš E., *Eudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu (školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. storočia)*, Bratislava 1957.

⁵⁶ P. Zajac, E. Schmarcová (eds.), *Slovenský romantizmus*, Brno 2017, s. 9.

⁵⁷ Takto stredoeurópe slovenské národné romantizmy kontextuje Procyk, A.: *Giuseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World*. Toronto 2019; a tiež Pfaff, I.: *Zapadlá cesta za polskou revolúci*, „Slovanský prehľad“, roč. 99, 2013, č. 1-2, s. 15-25.

- Béder J., *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava 1963.
- Béder J., *Kollárova koncepcia slovanskej vzájomnosti a Mladé Slovensko*, „Historický časopis“ 1960, nr 2-3, (VIII), s. 243-247.
- Béder J., *Nástup generácie Mladé Slovensko*, „Slovenská literatúra“ 1960, nr 1 (VII), s. 33-52.
- Béder J., *Spoločnosť česko-slovanská a Slovanský ústav v Bratislave v rokoch 1835-1840*, w: *Sborník štúdií a prác Vysokej školy pedagogickej v Bratislave. Zväzok I, zošit 1*, 1957, s. 3-80.
- Béder J., *Tajný spolok slovenských radikálov*, „Tvorba“ 1957, (II), 374-376.
- Béder J., *Tri vzbury členov mladoslovenského hnutia*, „Slovenská literatúra“ 1961, nr 3 (VIII), s. 249-264.
- Béder J., *Vlastné životopisy vedúcich členov tajného spolku Vzájomnosť (Vrchovský – Ollík – Hodža)*, „Slovenská literatúra“ 1961, nr 1 (VIII), s. 91-99.
- Bilinska I., *Synovia bez otcov (O hľadani slovenskej národnej identity v období romantizmu)*, „Slovenská literatúra“ 2009, nr 1 (56), s. 15-27. „Slovenská literatúra“ 1960, nr 1 (VII), s. 33-52.
- Brťán R., *Pokrokový bojovník Alexander Boleslavín Vrchovský*, w: *Zborník ZM* (5), 2009, s. 25-44.
- Butvin J., *Tajný politický spolok Vzájomnosť (1837-1840)*, w: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, (14), 1963, s. 3-40.
- City vděčnosti mladých synů Slovenska (Na vydanie pripravil, poznámky a štúdiu napísal Vladimír Matula)*, Bratislava 1959.
- Clementis V., *Medzi nami a Maďarmi*, London (rok vydania neuvedený).
- Curtius E.R., *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998.
- Čepan O., *Rázdelia romantizmu*, rukopis.
- Čepan O., *Ideové rozpory slovenského romantizmu*, „Slavia“ 1979, (48), s. 352-359.
- Daniš M., Matula V., *M. F. Rajeuskij a Slováci v 19. storočí*, Bratislava 2014.
- Francisci J., *Vlastný životopis – Črty z doby moysesovskej*, Bratislava 1956.
- Gołabek J., *Adama Mickiewiczova „Oda do mlodości“ v slovenskej literatúre*, „Slovenské Pohľady“ 1933, nr 3 (49), s. 161-169.
- Gołabek J., *Adama Mickiewiczova „Oda do mlodości“ v slovenskej literatúre*, „Slovenské Pohľady“ 1933, nr 4 (49), s. 232-239.
- Gunitsky S., *Democratic Waves in Historical Perspective*, „Perspectives on Politics“ 2018, nr 16 (3), s. 634-651.
- Hrabal J. (ed.), *Cenzura v literatúre a umění střední Evropy*, Olomouc 2014.
- Huntington S.P., *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno 2008.
- Hurban J.M., *Ludovít Štúr – Rozpomienky*. Bratislava 1959. Kozí 89-90, sympatie polské 68-69.
- Kadlečík I., *Tváre a oslovenia*, Osveta 1990.
- Kalinčiak J., *O literatúre a o ľuďoch (Rozpomienky a úvahy)*, Bratislava 1949.

Kiliánová G., Kowalská E., Krekovičová E. (ed.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*, Bratislava 2009.

Matula V., *Devín, milý Devín. Národná slávnosť štúrovcov na Devíne 1836. História a tradícia*, Matica slovenská 2008.

Mühle E., *Inventing Slavic Unity or the Political Use of a Romantic Concept. The Case of Mikhail P. Pogodin and Joachim Lelewel*, „Historia Slavorum Occidentis“ 2018, 4 (19) s. 94-118.

Nussbaum M.C., *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Harvard University Press 2013.

Pácalová, J., *Reštaurovanie vinety. Konštituovanie a významy pojmu „škola Štúrova“ v poslednej tretine 19. storočia*, „Jazyk a literatúra“ 2014 1. roč. 4 číslo, 2014, č. 4, s. 3-31.

Pageaux D.H., *Uvod v imagologijo, w: Podoba tujega v slovenskej književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti: imagološko berilo*, (ed.) T. Smolej, Ljubljana 2012, s. 9-20.

Pfaff I., *Zapadlá cesta za polskou revolúciou*, „Slovanský prehľad“ 2013, roč. 99, č. 1-2, s. 15-25.

Procyk A., *Giuseppe Mazzini's Young Europe and the Birth of Modern Nationalism in the Slavic World*, Toronto 2019.

Rajská B., *Z let probuzení*, Praha 2012.

Štúr E., *Dielo v piatich zväzkoch. Zväzok IV, Básne*, Bratislava 1954.

Štúr E., *Slovanstvo a svet budúcnosti*, Bratislava 1993.

Zajac P., Schmarcová E. (eds.), *Slovenský romantizmus*, Brno 2017.

Zajac P. (ed.), *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*, Bratislava 2016.

Žáček V., *Z revolučných a politických poľsko-slovenských stykov v dobe predmarcovej*, Bratislava 1966.

Wögerbauer M., Piša P., Šámal P., Janáček P. a kol., *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014. Svazek I / 1749–1938*, Praha 2015.

Wollman F., *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968.